

SOM DIKTÁTOR A JE PRE MŇA ŤAŽKÉ CHÁPAŤ DEMOKRACIU

Článok vyšiel v Denníku N a vznikol v rámci projektu SlovakAid Fellowship Programme for Change Leaders.

Som diktátor a je pre mňa ťažké chápať demokraciu

Veronika Laputska & Rasťo Kužel

Pred prezidentskými voľbami Lukašenko využíval na [propagandu](#) osvedčené sovietske metódy a prostriedky v podobe štátnej televízie, ktorá ho podobne ako v piatich predchádzajúcich prezidentských voľbách vykresľovala ako usilovného a ťažko pracujúceho „otca“ národa, ktorý nemá čas na volebnú kampaň, lebo musí ťažko pracovať, keďže Bielorusov nezaujímajú voľby, ale to, čo budú jesť. Po voľbách sa situácia zmenila.

Lukašenko po prehraných voľbách v roku 2020 pochopil (aj vďaka ruským poradcom), že v 21. storočí nestačí iba vypnúť internet, keďže ľudia sa aj napriek tomu dostali k dôležitým informáciám. Súčasťou štátnej propagandy sa tak postupne stal aj Telegram či iné sociálne médiá. Hoci štátna televízia má stále najlepšiu dostupnosť, skoro tri štvrtiny Bielorusov majú internet a skoro každý druhý používa sociálne médiá.

[Monitoring](#), ktorý minulý rok realizovali [Bieloruská asociácia žurnalistov](#) (BAŽ) v spolupráci s MEMO 98 naznačuje nielen nárast provládnej propagandy v štátnych médiách, ale poukazuje práve na používanie sociálnych médií pri jej ďalšom šírení. Okrem toho si všima aj značnú radikalizáciu slovníka, ktorý využíva stigmatizáciu a dehumanizáciu oponentov, odobruje silnú represiu voči demonštrantom a podnecuje nenávisť. Do značnej miery ide v rovnakej línii ako rozhodnutie brutálne potlačiť protesty hneď po zmanipulovaných voľbách, ktoré vtedy umocnil aj sám Lukašenko, keď sa dal odfotiť vo vojenskej uniforme so samopalom v ruke.

Zaujímavý posun nastal aj v prípade ruskej propagandy. Zatiaľ čo pred voľbami Lukašenko obviňoval Rusko z ovplyvňovania volieb a dokonca demonštratívne vyhostil ruských vojakov z PMC Wagner (tzv. wagnerovcov), ktorí boli podľa neho poslaní do Bieloruska zvrhnúť vládu, po voľbách bolo všetko inak, keďže len vďaka Putinovej pomoci sa Lukašenkov režim udržal pri moci. To, že sa tým činom Lukašenko stal Putinovým vazalom, potvrdil aj spomínaný monitoring, keďže protiruské naratívy pred voľbami vystriedali oslavné chorály o slovanskej vzájomnosti či podpora integrácie s Ruskom.

Rakovinový nádor, ktorý treba odstrániť

To však rozhodne neplatí o Lukašenkových oponentoch. Propaganda sa primárne orientuje na občiansku spoločnosť, médiá, ako aj na západné krajiny, protestujúcich vykresľujú ako teroristov, radikálov či drogovu závislých, pričom sám Lukašenko nazval občiansku spoločnosť a nezávislé médiá rakovinovým nádorom, ktorý treba odstrániť.

Spojené štáty, krajiny EÚ a NATO plnia v kontexte konšpiračných naratívov funkciu vonkajšieho

nepriateľa, ktorý údajne ohrozuje nezávislosť a teritoriálnu integritu krajiny, pričom ich záujmom je najskôr zničiť Bielorusko a potom aj Rusko. Pritom to bol práve bieloruský diktátor, ktorý minulý rok zhromaždil tisíce migrantov na poľských, litovských a lotyšských hraniciach a pokúšal sa ich prepašovať na Západ, čím chcel eskalovať napätie a rozpútať ďalšiu migračnú krízu.

Hoci je to podvod, prídte hlasovať

Zatiaľ čo si európski lídri lámali hlavu nad tým, ako zastaviť pašovanie migrantov, Lukašenko pokročil v snahách o stabilizáciu vnútropolitického situácie, kde ho drvivá väčšina národa neakceptuje ako prezidenta. Keďže ľudia volajú po zmene, Lukašenko sa rozhodol, že im ju dá. Ide na to však spôsobom jemu vlastným, čiže podvodom.

Bez akéhokoľvek priestoru na verejnú diskusiu zverejnil koncom minulého roka návrh novej ústavy, o ktorej sa má hlasovať v referende naplánovanom na 27. február. Podstata zmeny spočíva v tom, že súčasné právomoci prezidenta a vlády by mali prejsť na nový orgán, ktorý sa bude volať Celobieloruské ľudové zhromaždenie. Lukašenko teda vyhovie tým, čo ho nechcú za prezidenta. Nikam však neodchádza, iba sa zrejme presunie do nového orgánu moci. Ide preto iba o kozmetickú zmenu, ktorá v ničom závažnom nezmení súčasnú situáciu v krajine.

Hoci ide o podvod, bieloruská opozícia mobilizuje voličov, aby prišli hlasovať. Odporúča im, aby odovzdali znehodnotenú hlasovaciu lístku. Išlo by tak o protestnú formu hlasovania, ktorej podstata spočíva v masovom príchode do volebných miestností, čo bude spôsob, ako demonštrovať jednotu odporu proti režimu, ktorá bude viditeľná, keďže priama účasť na verejných protestoch sa po voľbách stala mimoriadne nebezpečnou.

Počet neplatných hlasov by sa mal započítať do záverečného protokolu a pri férovom sčítaní by malo byť vidieť, koľko ľudí takto hlasovalo proti Lukašenkovi. Okrem toho je podobne ako pri posledných voľbách plánované nezávislé paralelné sčítanie hlasov. Referendum by tak mohlo naštartovať druhú fázu mobilizácie, hoci sa dá asi len ťažko očakávať, že ľudia pôjdu do ulíc v reakcii na volebné podvody, ako to bolo v auguste 2020.

Keďže režim vie o opozičných plánoch so znehodnotením hlasovacích lístkov, stále môže vymyslieť formu, ako mu zabrániť, napríklad tým, že zakáže používanie mobilných telefónov. To by zabránilo voličom, aby si odfotili svoje hlasovacie lístky, ktoré sú potrebné na prípadné sčítanie hlasov. Ďalším problémom je informačná bariéra, ktorú Lukašenko zosilnil po fiasku v posledných voľbách. Budú mať ľudia aspoň minimálnu šancu dostať sa k iným informáciám alebo budú plne pod kontrolou štátnej propagandy?

Kto nie je s Lukašenkou, je extrémista

Hoci aj v predchádzajúcich voľbách bol prístup k nezávislým informáciám veľmi komplikovaný, teraz bude takmer nemožný. Lukašenkou „parný valec“ od augusta 2020 cieľavedome ničí posledné zárodky slobodných médií či občianskej spoločnosti. Voliči sú na jednej strane masírovaní cieľenou štátnou propagandou a na druhej strane už nemajú skoro nič, čo by režim medzitým nezničil. Ešte aj na exilové a zahraničné médiá režim vymyslel novelizáciu zákona o extrémizme, ktorá platí od konca minulého roka a v praxi znamená, že na území Bieloruska je viac ako tucet bieloruských a medzinárodných médií označených za „extrémistické“, čo im neumožňuje v krajine ďalej normálne fungovať.

Tento zákon sa však netýka iba tradičných médií, ale dokonca ide aj po sociálnych sieťach, ktoré plnili dôležitú mobilizačnú funkciu nielen pred voľbami, ale aj počas protestov. Na zoznam

„extrémistických“ zdrojov informácií totiž režim zaradil aj približne 300 informačných kanálov, ktoré pôsobia na sociálnych sieťach. V praxi to znamená, že akékoľvek preposielanie informácií z niektorého z týchto kanálov, ich lajkovanie alebo dokonca výmena v osobnej komunikácii môže viesť k tvrdým obvineniam a dokonca k zatknutiu, ako to bolo aj v prípade manželského páru, ktorý za takéto posielanie správ strávil viac ako sto dní vo väzení a následne musel v záujme svojej bezpečnosti opustiť krajinu.

Okrem spomínanej novelizácie zákona o boji proti extrémizmu bol prijatý aj zákon proti rehabilitácii nacizmu, ktorý spolu s novelizovaným zákonom o médiách ešte viac obmedzili slobodu slova, čo okrem iných skonštatovala vo svojej analýze aj Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe.

Likvidácia médií a mimovládnych organizácií

V súvislosti s postupnou elimináciou bieloruského mediálneho priestoru treba spomenúť aj likvidáciu BAŽ koncom augusta 2021, ktorá združuje okolo 1300 novinárov a poskytovala im rôzne formy pomoci, najmä keď sa ocitli v nemilosti štátnej moci. Odteraz preto neexistuje žiadna profesijná a riadne zaregistrovaná organizácia, ktorá by mohla pomáhať alebo chrániť bieloruských novinárov. Na zozname organizácií, ktoré postihol rovnaký osud, je približne 300 ďalších mimovládnych organizácií.

Prevažná väčšina slobodných médií tak pracuje buď v ilegalite, alebo presťahovala svojich zamestnancov do zahraničia. Zostávajúce médiá čelia hrozbám a represívnym opatreniam, pričom koncom minulého roka bolo vo väzení viac ako 32 novinárov.

Blogeri a online aktivisti tvoria samostatnú kategóriu, na ktorú sa režim špeciálne zamerá. Najprominentnejší z nich boli nedávno odsúdení na dlhoročné pobyty za mrežami, ako napríklad manžel Sviatlany Cichanovskej Siarhei, ktorý dostal 18 rokov, či blogeri Ihar Losik alebo Uladzimir Cyhanovič, ktorí dostali 15 rokov.

Spoluzakladateľ známeho kanálu Nechta Raman Pratasevič, ktorého dal Lukašenko uniesť počas letu z Atén do Vilnius, bol najskôr väznený, ale pod veľkým tlakom ho režim zrejme prinútil, aby rozšíril rady Lukašenkových propagandistov.

Ludskoprávne organizácie evidovali koncom minulého roka takmer tisícku politických väzňov, prevažne občianskych aktivistov či pracovníkov médií. Treba spomenúť, že hoci približne rovnaký počet osôb zostáva vo väzení z politických dôvodov, oficiálne nie sú evidovaní ako politickí väzni, keďže ich rodiny sa domnievajú, že sa môžu týmto spôsobom vyhnúť prísny rozsudkom, keď sa na ich prípady nebude sústreďovať príliš veľká pozornosť verejnosti.

Tvrdé opatrenia sa nevyhli ani známej organizácii Viasna, ktorej celé vedenie je vo väzení a ktorá bola podobne ako BAŽ zrušená rozhodnutím súdu. Podľa informácií na webstránke organizácie bolo v minulom roku viac ako 100 osôb obvinených za hanobenie a urážku bieloruských orgánov. Viaceré ďalšie prípady sa týkali obmedzovania slobody prejavu, kde sa vo veľkej miere uplatňoval článok 130 trestného zákona, najmä v prípade podnecovania spoločenskej nenávisťi, čo v praxi znamenalo obvinenia za výroky na adresu policajtov.

Okrem toho orgány uplatňovali ten istý článok trestného zákona aj proti tým občanom, ktorí majú iný názor na bieloruskú históriu, najmä obdobie druhej svetovej vojny a protisovietskeho odboja, ako vládna propaganda. V súčasnosti sú za takéto obvinenia uväznení a čakajú na rozsudok vedúci predstavitelia poľskej menšiny v Bielorusku Andželika Borys a novinár Andrzej Poczobut, ako aj známy bieloruský umelec Ales Puškin.

Žiadne prieskumy preferencií, žiadne zahraničné médiá, žiadna demokracia

Od roku 2020 platí zákaz vykonávať online prieskumy verejnej mienky o politických preferenciách voličov, pretože ich zrovnoprávnili s prieskumami verejnej mienky o spoločensko-politickej situácii, ktoré sa v Bielorusku môžu vykonávať len na základe špeciálnej licencie. Keďže nezávislá sociológia bola v Bielorusku prakticky zničená, obyvatelia nemajú k dispozícii informácie o politických preferenciách pred nadchádzajúcim referendumom.

Väčšina zahraničných médií nemá už druhý rok možnosť pracovať v Bielorusku po tom, ako im režim odňal akreditácie v reakcii na poskytovanie informácií o povolebných protestoch. Nedávno aktualizovaný zákon o médiách taktiež eliminuje akékoľvek zahraničné spoluvlastníctvo, keďže žiadne médium v krajine nemôže založiť a vlastniť zahraničný subjekt. V podmienkach totálnej represie voči médiám a nezávislým informačným kanálom na sociálnych sieťach má väčšina novinárov v súčasnosti len malý výber, kde môže legálne pracovať. Okrem štátnych alebo ruských médií je druhým variantom práca v exilových médiách.

Ak to zhrnieme, režim na jednej strane posilnil štátnu propagandu a na druhej strane eliminoval posledné nezávislé zdroje informácií, pozatváral novinárov, online aktivistov a blogerov, z ktorých časť stihol odsúdiť na dlhoročné väzenie.

Riskovať pobyt za mrežami budú zrejme aj tí, ktorí budú sledovať exilové médiá, prípadne populárne kanály na sociálnych sieťach. Pri nedávnom prejave k národu dostal Lukašenko otázku o jeho chápaní demokracie v krajine a svoju odpoveď začal konštatovaním: „Ja som diktátor a je pre mňa ťažké chápať demokraciu.“

Preplnená sála síce reagovala poslušným smiechom, ale do smiechu nie je zrejme nikomu, kto si po 28 rokoch praje reálnu zmenu. Už teraz je jasné, že nadchádzajúce referendum takúto zmenu neprinesie.

Článok bol publikovaný dňa 27.2. 2022 v [Denníku N](#)